

Тијана В. АШИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 11. 11. 2024.
Прихваћен: 27. 2. 2025.

ОД ПРОСТОРНИХ ДО МОДАЛНИХ ЗНАЧЕЊА ГЛАГОЛА *СТИЋИ* И *ИЋИ*

Овај рад проучава просторна и модална значења глагола *стићи* и *ићи*. Циљ нам је објаснити како поменути глаголи губе своје примарно просторно значење и добијају модално, где изражавају реализацију радње у одређеном временском року, односно намеру, као и да одговоримо на питање на који начин њихов основни семантизам утиче на њихово изведено значење. У контрастивном делу испитујемо значења француских еквивалената.

Кључне речи: *стићи*, *ићи*, просторно значење, модално значење, семантизам.

1. Увод

Предмет овога рада су конструкције у којима наши глаголи кретања *стићи* и *ићи* губе своје примарно просторно значење и постају модални. Наиме, првим глаголом се саопштава да је субјект успео да реализује радњу у одређеном кратком временском интервалу, а у конструкцијима са другим *ићи* не означава се кретање већ намера. Ево најпре примера те две употребе:

- (1) *Стигла сам да завршим чланак пре рока.*
- (2) *Идем да закувам кафу.*

У контрастивном делу рада упоредићемо ситуацију у нашем језику са оном у француском језику, и покушаћемо да откријемо одакле долазе сличности и разлике у неспацијалним употребама глагола кретања. Напоменули бисмо да се овај рад делимично ослања на рад које смо претходно објавили у вези са овом темом (Ашић 2015).

Нагласили бисмо да се у овим конструкцијама *стићи* и *ићи* понашају као полу-помоћни глаголи које прати допуна облика *да + презент*. Ми ћемо покушати да објаснимо како то ови глаголи губе своје примарно просторно

* tijana.asic@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0007-8393-6152>

значење и добијају модално, као и на који начин њихов основни семантизам утиче на њихово изведено значење.

Јасно је да се овде ради о процесу граматикализације тј. семантичког пражњења, где пунозначни глаголи постају непотпуни и захтевају допуну у синтаксичком и семантичком смислу. Сама граматикализација је веома важан лингвистички процес како у погледу језичке економије тако и у погледу концептуализације и изражавања апстрактних значења (Ашић, у штампи).

2. О модалним глаголима

Модални глаголи као и сви непунозначни глаголи – у које, по мишљењу И. Прањковића (2013: 186), улазе помоћни, модални, фазни и перифразни глаголи – нису ни семантички ни синтаксички „самостални”. Семантички, јер не означавају неки конкретан процес, него модификују неки други процес. Њихова синтаксичка несамосталност огледа се у томе што сами не могу вршити функцију предиката, него захтевају допуну пунозначног глагола у инфинитивној или форми да + презент (*отићи* – *морам да одем*). У граматичи *Српског језика за странце* (Мразовић 2009: 177) као основне карактеристике модалних глагола издвајају се: идентичност вршиоца радње модалних глагола са вршиоцем радње самосталног глагола, јављање самосталног глагола у облику инфинитива или као конструкција *да + презент*, немогућност њиховог супституисања неком именичком или предложном фразом, немогућност замене презента неким другим глаголским обликом. Семантика модалних глагола је далеко занимљивија и комплекснија од њихове синтаксе: она се односи на став говорника према садржају исказа, односно граматикализацији говорникових односа према исказу и саговорнику (Пртљага 2008: 5). Значења која се изражавају модалним глаголима су могућност, вероватноћа, нужност, обавеза, способност и друга. На основу ових и других модалних значења изводи се подела на врсте модалности и подела по интензитету модалности, које су релевантне за ово проучавање.

У овом раду, реч је о модалним глаголима у ширем смислу, који су мање десемантизовани а више лексикализовани (Пипер/Клајн 2014: 284) и који (за разлику од *моћи*, *морати*, *требати*) не спадају у праве модалне глаголе. Мишљења смо да су они занимљивији за лингвистичка и когнитивна истраживања јер показују на који начин се од конкретних односа добијају апстрактни, те како их људски ум разуме и изражава.

3. О глаголима кретања

Свако кретање које изводи човек манифестује се кроз одређене просторне односе, оно почиње и завршава се на некој локацији и одвија се неком путањом. Због тога се као структурни елементи кретања издвајају: а. почетна

тачка кретања – место где кретање почиње, б. крајња тачка кретања – место где се кретање завршава и в. путања кретања (Пипер 1997). Код већине основних глагола кретања, у примарном значењу, најчешће уопште не постоји представа о почетној или крајњој тачки кретања, већ је фокус значења на самом кретању које се одвија на специфичан начин, нпр. *храмати*, *ћопати*, или већом брзином, нпр. *трчати*, *јурити* или без намере да се креће према одређеном циљу, нпр. *лутати*, *скитати*. Усмереност ових глагола се подразумева самим тим што су у питању глаголи кретања јер је свако кретање усмерено, било свесно или несвесно, али не експлицира се јер за њихово значење усмереност није релевантно семантичко обележје. Постоји само неколико основних глагола кретања који у свом примарном семантичком садржају имају сему усмерености јер је она битан елеменат њиховог значења. То су нпр. глаголи *вратити се*, *стићи* и сл. Управо њихова усмереност је извор њихових секундарних, модалних значења о којима је овде реч.

У својој студији П. Пипер (1997: 10) износи врло занимљиво запажање о глаголима кретања у словенским језицима, где је дошло до експанзије глагола кретања људи и животиња не само са конкретним просторним значењем него и транспонованим значењима.

За наше истраживање важна је следећа подела: Ако је одређено кретање оријентисано, усмерено ка неком циљу, а глагол којим се оно обележава означава стизање, долазак до неке тачке у простору, онда такво, циљно усмерено кретање, одражава адлативан однос између носиоца кретања и локализатора, а глагол којим га обележавамо има адлативну семантичку вредност. За адлативне глаголе кретања важи да је почетна тачка кретања ван граница локализатора, а тачка ка којој је управљено кретање, односно циљ кретања, налази се у оквирима локализатора, односно у његовој непосредној близини. Типични глаголи којима се изражава адлативна концепција кретања јесу глаголи *доћи*, *стићи*, *прићи*.

Дефиниција стићи/стигнути: „идући наћи се на истом месту с неким који је био измакао, доћи, приспети на одређено место”. Код глагола стићи кретање је неко време трајало и завршило се, али се подразумева као претхођење доласку на циљ.

4. О глаголима *стићи* и *ићи*

Глагол стићи, са својом мање фреквентном дублетном формом стигнути, типичан је глагол адлативног усмерења. Означава долазак до завршне тачке кретања која може бити неки статичан оријентир у простору (значење 2), али може бити и неки објекат (жив или нежив) који се такође креће (значење 1). Оба ова значења су подједнако доминантна, а и нема велике разлике у самом кретању које се њима означава. Разлика је само у локализатору кретања који је у првом значењу покретан, а у другом статичан. У контекстима са покретним локализатором глагол стићи постаје прелазан нпр. *Стигао је Марка*, док је у контекстима са статичним локализатором, непрелазан, нпр. *Стигао је до улаза зграде*.

Глагол *ићи* јесте пунозначни глагол, с извесним бројем значења. Нека од тих значења су: „кретати се, помицати се с једног мјеста на друго правећи кораке, ходати, кретати се неким возилом, одмицати се, удаљавати се, одлазити...”, али и: „настојати, желети” (Речник МС 1967: 541). Он такође може да значи одлазити, удаљавати се.— Иди куд хоћеш, или упућивати се куда с неким циљем: *ићи у рибу, у позориште*¹.

4.1. Ка модалним употребама глаголима кретања стићи и ићи

Рецимо најпре нешто о разлици у значењу *стићи* и *доћи*: Глагол *доћи* поседује деиктичку компоненту јер означава кретање ка говорнику. У том смислу реченица:

- (3) *Стигла је у Париз. Сада смо баш далеко једна од друге.*

Подразумева да се говорник налази у главном граду Француске, док

- (4) **Дошла је у Париз. Сада смо баш далеко једна од друге.*

не подразумева.

Друга њихова разлика односи се на чињеницу да само *стићи* пресупонира да је кретање ка циљу започето. Ово потврђује чињеница да негирање предиката не поништава информацију да је кретање започето:

- (5) *Гости нису стигли. Гужва је у граду.*

**Уморни су, одлучили су да остану од куће.*

Модалност глагола *стићи* очитује се и у чињеници да се, сем у посебним околностима, не може наћи у заповедном начину :

- (6) **Стигни кући!*

У просторној употреби досезања циља разликујемо два случаја: а) акценат је на резултативном стању (субјекат реченице налази се на циљу) или б) нагласак је на чињеници да је субјекат успео да досегне циљ:

- (7) *Учитељ је стигао у учионицу. Може да почне час.*

- (8) *Стигао је на врх планине. Није било лако. Пут је био клизав.*

У другом случају могуће је парафразирати *стигао је са успео је да стигне*. Ова значења могу се развити у одређени тип модалности. Уколико је нагласак на успешном доласку на циљ, а овај се не сматра тешко доступним и може се тумачити и као темпорални ентитет (у питању су тзв. *дот објекти* који имају и физичко и временско значење, попут школе и факултета: *Школа је у центру града – почиње у осам.*)

- (9) *Душан је данас једва стигао у школу.*

¹ Ми смо у нашим радовима говорили о тзв. теличким конструкцијама са глаголом *ићи* (види Ашић/Корблен 2014, Ашић/Корблен 2015), где оне означавају активирање теличких квалија аргумента предлога, односно чињеницу да субјекат реченице користи дати појам у неку, типичну сврху.

Напоменимо да је уколико употребимо предлог *до* интерпретација искључиво спацијална јер је акценат на просторној граници локализатора:

(10) *Није стигао до школе.*

Такође, уколико реченица садржи временску одредницу, аутоматски се укида модална интерпретација јер тада именица не може да има темпоралну већ само физичку интерпретацију:

(11) *Инспектор је стигао/дошао на факултет у десет.*

Логично, оваква модална интерпретација није могућа са глаголом *доћи* јер овај не исказује намеру доласка на циљ. Упореди:

(12) *Једва је стигао на ручак.*

(13) *Једва је дошао на ручак.*

Други пример значи да је субјект једва пристао да дође на ручак. Уместо номиналне синтагме као допуна глаголу стићи може се јавити и конструкција *да* + *презент*:

(14) *Стигао је да напише писмо.*

Ова реченица означава да је субјекат успео да у задатом року реализује предикат.

Глагол *ићи* такође подразумева кретање ка неком циљу, пре свега у конструкцији са дативом: *идем кући*. Примери из Речника МС (1967: 541) који под значењем глагола *ићи* подразумевају жељу и намеру: „Ти идеш на то да ме сатреш, што би значило: „Ти желиш да ме сатреш”, односно: „Ти хоћеш да ме сатреш”. Исто тако и примјер: „Људи иду за тим да живе у добру”, са значењем: „Људи желе да живе у добру.” Глагол *ићи* постаје модални глагол, и због богатства властитог лексичко-семантичког језгра носи и модалну функцију, односно, постаје модификатор. Пошто глагол *ићи* спада у категорију глагола кретања, у одређеном контексту може имати и фазно значење, као значење почетка вршења глаголске радње (*Идем да видим шта ради Душан*). Када модификује радњу, овај глагол може исказивати и прошлост и садашњост и будућност. Тако се јавља у облику презента: – „Оне промене и новости, дарови што им се стално надам – идем сад сам да их узем.” (М. Лалић, Лелејска гора). Значење које добијамо је „Идем узети!”, „Желим узети!”, „Настојим узети!” – исказ жеље, настојања, односно кретања. Исто тако у примерима: – „Већ ја идем да спавам, уморан сам, јер сам се данас доста исходао.” (Осман-Азиз, Без наде).

У случају када значење глагола *ићи* није потпуно лексичко, већ модално, онда значи намеру за вршење радње (у будућности), па то и јесте његова главна синтаксичка функција – презентско исказивање футуралности. Често се користи и у облику императива: *Иди види ко је дошао*.

4.2. Француски еквиваленти

Француски глагол *arriver* је такође развио неспацијална значења од којих је за овај рад најбитније модално. За разлику од српског он не означава превазилажење темпоралне баријере већ способност субјекта да изврши неку радњу:

- (15) *Il arrive à soulever 100 kilos.*
- (16) *Он може – у стању је да подигне 100 кила.*
- (17) *Je n arrive pas à m'endormir avant minuit.*
- (18) *Не успевам да заспим пре поноћи.*

Уколико желимо да изразимо модално значење нашег глагола *стићи* потребно је употребити израз *à temps* – *на време*:

- (19) *Dušan est arrivé à l'école à temps.*
Душан је дошао у школу на време.

Оно што повезује обе употребе је чињеница да се у метафоричком смислу описује савладавање пута и стицање на имагинарни циљ упркос препрекама временске или психофизичке природе. Пратећи Аурнауеов опис значења доспећа у француском, може се тврдити да у овим проширеним употребама, особа која укључује претпостављену (а не потврђену) реализацију датог процеса. Језичка потврда односа између ове две конструкције је двосмисленост следећег примера, где се глагол јасно користи перифрастично (или ковербално – Тортерат 2016а):

- (20) *Je suis arrivé à préparer le déjeuner.*
(Успела/стигла сам да припремим ручак.)

Ова реченица је двосмислена по томе што може указивати на способност субјекта да припреми ручак, као и на способност да заврши радњу у унапред дефинисаном временском интервалу. Ово се дешава као последица две чињенице, једне прагматичке, а друге семантичке природе: прво, наше познавање света нам говори да је припремање ручка нешто што захтева минималну стручност (која се у неким случајевима може маргинализовати јер је прилично нормално да се може припремити ручак) и друго, означава телични процес који није тренутан (правилно привремен). Другим речима, чим се реализација радње види као лака, временско тумачење постаје компатибилно. Ово тумачење се даје предност ако је временско ограничење експлицитно изражено:

- (21) *Je suis arrivée à préparer le déjeuner avant de partir au travail.*
(Стигла сам да припремим ручак пре одласка на посао.)

Слично томе, израз *Je n'arriverai pas à aller à l'école.* не односи се на способност субјекта да оде на дату локацију (она се подразумева), већ углавном сугерише недостатак времена да се тамо стигне.

Треба напоменути да се у српском језику глагол *успети*, чије је основно значење *постигнути резултат*, може тумачити под истим условима који важе,

као бити способан да се нешто уради, у унапред дефинисаном временском оквиру.

(22) *Добро је, успела сам да скувам ручак. Мислила сам да нећу имати времена.*

(C'est bien, j'ai réussi à préparer le déjeuner. Je pensais que je n'aurais pas de temps)

Сходно томе, када се сматра да је предикат тешко остварив и када не постоје временска ограничења, глагол *réussir* задржава своје основно значење:

(23) *C'est bien, j'ai réussi à réparer la machine à laver. Je n'aurai pas à appeler le réparateur.*

Добро је успео сам да поправим веш машину. Нећу морати да зовем мајстора.

Што се тиче конструкција са глаголом *ићи*, оне се најчешће преводе блиско-будућим временом, које се у француском настало граматикализацијом глагола *aller* (*ићи*), или глаголом *s'en aller* којим се наглашава одвајање од полазне тачке, са неким циљем:

(24) *Идем да закувам кафу.*

Je vais aller me faire bouillir un café turc.

(25) *Идем да му пошаљем мејл.*

Je vais aller lui envoyer un message électronique.

Ова употреба глагола *aller* је у вези са чињеницом да његов комплемент често означава циљ кретања. Тако имамо следеће изразе: *Aller à la chasse*. *Ићи у лов*. *Aller à la rencontre de quelqu'un*. *Ићи неком у сусрет*. *Aller aux nouvelles*. *Информисати се* (Ово се и на нашем језику може изразити уз помоћ глагола кретања: *ићи за новостима*). А тај комплемент може бити и инфинитив: *aller se promener* (*ићи у шетњу*). *Va te chercher le médecin, vite!* (*иди ми наћи доктора брзо – иди брзо по доктора!*).

5. Закључак

Локалистичка хипотеза тврди да је у основи свих изведених значења простор и односи који се успостављају међу просторним ентитетима (Лајонс 1977, Ашић 2008). Она се најчешће доказује анализом предлога (процедуралних израз), где се повезују темпорална и спацијална значења, али чињеница да се јавља и код пунозначних речи, какви су глаголи кретања (који готово у свим језицима света поседују апстрактне изведене употребе) говори у прилог идеји да и модалност бар делимично почива на нашој представи промене положаја у простору и односима између објеката локализације и локализатора. Други циљ овог рада био је да покаже да граматикализација заправо почива на језичкој економији (види Ашић у штампи), односно на нашој менталној способности да од једноставних просторних стварамо сложене, апстрактне концепте.

ЛИТЕРАТУРА

- Ашић 2008:** Т. Ašić, *Espace, temps, prepositions*, Genève: Droz.
- Ашић 2014:** Т. Ашић, *Наука о језику*, Београд: Завод за уџбенике.
- Ашић** (у штампи), *Општа лингвистика*, Нови Сад: Издавачка књижница Зорана Стојановића
- Ашић/Корблен 2014:** Т. Ašić, F. Corblin, Telic definites and their prepositions: French and Serbian. In: Aguilar-Guevara, A., Le Bruyn B. and J. Zwarts (Eds.), *Weak Referentiality*, pp. 183–21.
- Ашић/Корблен 2015:** Т. Ашић, Ф. Корблен, Изражавање теличности и просторни предлози у српском језику, у: Бобан Арсенијевић и Сабина Халупка-Решетар (ур.) *Српски језик у савременој лингвистичкој теорији*, 219–236.
- Ашић 2015:** Т. Ашић. О нестандартном значењу глагола стићи и његовог француског еквивалента глагола arriver, *Српски језик од Вука до данас*, Зборник радова са IX међународног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, 179–193.
- Брес/Лабо 2012:** J. Bres, E. Labeau, (Des)amour(s) de venir avec l'extraordinaire, *Le Français moderne*, 81,1, 84–107.
- Ванделоуза 1988:** C. Vandeloise, Les usages spatiaux statiques de la préposition à, *Cahiers de lexicologie* 53/2, 119–148.
- Гојен/де Мулдер 2002:** M. Goyens, W. De Mulder. Grammaticalisation, Le cas des prépositions locatives. *Special issue of Lingvisticae Investigationes* 25:2.
- Лајонс 1977:** J. Lyons. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Мразовић/Вукадиновић 2009:** P. Mrazović, Z. Vukadinović. *Gramatika srpskog jezika za strance* (drugo izdanje). Beograd, Novi Sad: Zavod za udžbenike.
- Орнаг 2004:** M. Aurnague. *Les structures de l'espace linguistique*. Louvain/Paris: Peeters.
- Орнаг 2008:** M. Aurnague. Qu'est-ce qu'un verbe de déplacement?: critères spatiaux pour une classification des verbes de déplacement intransitifs du français. In J. Durand, B. Haber; B. Laks (Eds.), *Actes du Congrès Mondial de Linguistique Française*, CMLF'08 (pp. 1905–1917). Paris: EDP Sciences.
- Орнаг 2011:** M. Aurnague. How motion verbs are spatial: The spatial foundations of intransitive motion verbs in French. *Lingvisticae Investigationes*, 34(1), 1–34.
- Орнаг 2012:** M. Aurnague. Quand la routine s'installe: remarques sur les emplois de à de type «routine sociale». *Revue Romane* 47/2, 189–218.
- Орнаг 2019:** M. Aurnague. About asymmetry of motion in French. Some properties and a principle. In M. Aurnague & D. Stosic (Eds.), *The Semantics of Dynamic Space in French. Descriptive, experimental and formal studies on motion expression* (pp. 32–65). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Орнаг 2022:** M. Aurnague. Implicit landmarks and opposite polarities in French motion predicates. In L. Sarda; B. Fagard (Eds.), *Neglected Aspects of Mo-*

- tion-Event Description: Deixis, asymmetries, constructions* (pp. 125–148). Amsterdam/ Philadelphia: Jonh Benjamins.
- Пипер 1997:** P. Piper. *Jezik i prostor*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Пипер/Клајн 2014:** П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Прањковић 2013:** I. Pranjković, *Gramatika značenja*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Пртљага 2006:** J. Prtljaga, *Engleski modalni glagoli can i may sa značenjem prošle mogućnosti, dozvole i sposobnosti i njihovi ekvivalenti u srpskom jeziku, Inovacije u nastavi – časopis za savremenu nastavu*, 4, 78–88.
- Речник МС:** Речник српскохрватског књижевног језика, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- Тортера 2016:** F. Torterat, *Périphrases, co-verbes, amas verbaux: présupposés épistémologiques 9; une terminologie plurielle. Information Grammaticale*, 150, 28–35.

Tijana V. Ašić

FROM SPATIAL TO MODAL MEANING OF THE SERBIAN VERBS *STIĆI*
(TO ARRIVE) AND *ÍĆI* (TO GO)

Summary

The aim of this paper is to analyze some non-spatial usages of the Serbian verbs *stići* and *ići* and to compare them to some non-spatial usages of their French equivalents *arriver* and *aller*. We want to show that their abstract usages related to the notion of fulfilment and intention are derived from their basic spatial sense in the process of grammaticalization in which they become semi-modal verbs.

Key words: space, grammaticalization, modality, movement, intention.